

УДК 811.111:378.147

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ (PHD)

Духаніна Н.М.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Статтю присвячено розгляду особливостей іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії. Визначено основні проблеми, що виникають у процесі вивчення іноземної мови в аспірантурі. Висвітлено шляхи удосконалення іншомовної підготовки здобувачів третього рівня освіти. Представлено вибіркові технології навчання іноземної мови, наведено приклад імітаційної гри «Міжнародна науково-практична конференція».

Ключові слова: аспірантура, іншомовна підготовка, перспективні напрями, технології навчання, імітаційна гра.

Постановка проблеми. Основною формою підготовки здобувачів ступеня доктора філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти є аспірантура, яка відкривається при вищих навчальних закладах і науково-дослідних установах, де є висококваліфіковані науково-педагогічні та наукові кадри, сучасна науково-дослідна, експериментальна та матеріальна база. Протягом навчання аспірант зобов'язаний виконати всі вимоги освітньо-наукової програми, зокрема здобути глибинні знання із спеціальності (групи спеціальностей), за якою (якими) аспірант проводить дослідження, оволодіти загальнонауковими (філософськими) компетентностями, набути універсальні навички дослідника, здобути мовні компетентності, що є необхідними для представлення та обговорення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іншомовних наукових текстів з відповідної спеціальності [6]. Таким чином, підготовка здобувачів ступеня доктора філософії не може бути реалізована без належної уваги до питань мовної освіти і підготовки до міжкультурної комунікації.

Аналіз наукової літератури і вивчення досвіду іншомовної підготовки аспірантів свідчать про те, що існує потреба в подальшій розробці теоретичних і практичних аспектів іншомовної освіти аспірантів, що сприятимуть ефективному оволодінню іноземною мовою як засобом міжкультурного, професійного спілкування в різних сферах наукової діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Важливість іншомовної підготовки аспірантів пояснює зацікавленість цією проблематикою як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Так, проблеми іншомовної освіти аспірантів знайшли відображення у працях сучасних науковців, які досліджували: історичні, теоретико-методологічні та практичні питання навчання іноземної мови в аспірантурі неможливих вузів – Г. Буянова, А. Кіндеркнехт, О. Пеунова, Т. Попова, М. Федотова, О. Ярославова; особливості організації самостійної роботи аспірантів у процесі вивчення іноземної мови – А. Кіндеркнехт, Л. Пелех, Н. Шумакова; навчання академічному письму – С. Кожушко, І. Короткіна, Т. Попова, О. Тарнопольський, Л. Ягеніч; теорії мовної особистості та міжкультурної комунікації – В. Красних, Ю. Караулов, В. Телія; теоретико-методологічні основи застосування ін-

терактивних технологій – Л. Артемова, С. Гончаренко, А. Зязюн, Т. Назарова, О. Пометун.

Мета статті – проаналізувати особливості іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії (мета, сучасний стан, організаційні особливості та перспективи розвитку).

Виклад основного матеріалу. Сьогодні іншомовна підготовка у вищих навчальних закладах здійснюється на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях, які характеризуються специфікою цілей, завдань, змісту, методів та умов навчання. Основною метою викладання іноземної мови в аспірантурі є досягнення рівня практичного володіння мовою, що дозволяє використовувати її у професійній діяльності, науковій роботі і забезпечує комунікативну самостійність науковця у сферах професійного й академічного спілкування в усній та письмовій формах. У процесі досягнення цієї мети реалізуються комунікативні, когнітивні і розвиваючі завдання, які сприяють розвитку вмінь:

1) вільно читати іншомовні наукові тексти з обраної спеціальності;

2) перекладати автентичні іншомовні тексти з теми пов'язаної зі сферою наукових інтересів аспіранта, вміло використовуючи знання термінології, граматичних структур, прийомів перекладацьких трансформацій;

3) оформлювати отриману з іноземних джерел інформацію у вигляді перекладу, огляду, анотації;

4) здійснювати комунікацію іноземною мовою у професійному та науковому середовищі (доповіді, презентації, бесіди за круглим столом, дискусії, участь у конференціях тощо);

5) письмового наукового спілкування за темою дисертаційного дослідження (анотації, тези доповідей, наукові статті, академічне есе);

6) ефективно володіти мовленнєвим етикетом наукового спілкування;

7) здійснювати логічні операції (аналіз, синтез, аргументування, узагальнення і висновки, коментування).

Не менш важливим у процесі іншомовної підготовки аспірантів є розвиток креативних умінь, що допомагають особистості проявляти творчу індивідуальність, активність, продукувати оригінальні ідеї, застосовувати творчий підхід у вирішенні завдань.

На думку Кузнєцова І.А., процес іншомовної підготовки аспірантів повинен бути спрямованим

на організацію активної навчально-пізнавальної діяльності аспірантів, тобто «на розвиток здібностей та вмінь самостійно здобувати знання» [1]. Таким чином, у контексті іншомовної підготовки аспірантів важливими є не лише кінцевий результат, а й сам процес здобуття знань, розвитку вмінь самостійно вирішувати пізнавальні, пошукові завдання, вирішення яких приводить до нових знань.

Серед основних проблем, що ускладнюють планування та організацію процесу навчання іноземної мови в аспірантурі виділяють: гетерогенність контингенту: неоднаковий вихідний рівень володіння мовою, різний досвід професійної діяльності, різний вік; невідповідність високих вимог до рівня володіння мовою майбутніх науковців і незначного обсягу виділених на практичні заняття академічних годин; низький рівень володіння рідною мовою в усній і письмовій формі, що перешкоджає грамотному спілкуванню іноземною мовою; відсутність позитивної і пізнавальної мотивації; низький рівень самостійної роботи аспірантів [2, с. 31–34; 3]. До труднощів, які виникають у процесі навчання аспірантів, відносять: 1) труднощі при роботі з науковим текстом, а саме: відсутність достатніх наукових знань про текст (його структури, стилістичних і граматичних особливостей), незнання жанрових особливостей писемних видів дискурсу (реферату, анотації, рецензії, статті); недостатнє володіння способами згортання інформації, перефразування; 2) утруднення у написанні статей, тез, представленні результатів досліджень; 3) недостатньо розвинуті навички аудіювання; 4) роботу над фонетико-орфографічними помилками [2; 3; 8].

Досліджуючи проблему, науковці виокремлюють наступні чинники, що сприятимуть удосконаленню іншомовної підготовки аспірантів:

1. Підвищення мотивації до вивчення іноземної мови (сформувати чітке розуміння аспірантами практичної значущості вивчення іноземної мови для написання і захисту дисертації, а також подальшої наукової діяльності. Для підтримки лінгвопізнавальної мотивації важливою є тісна тристороння співпраця «аспірант – викладач іноземної мови – науковий керівник»).

2. З метою подолання «знанневих лакун» ввести коригуючі курси / факультативи з іноземної мови, які призначені для аспірантів, що не володіють достатньою підготовкою для засвоєння обов'язкової дисципліни з іноземної мови.

3. Створення сприятливих умов для реалізації ефективної самостійної роботи аспірантів, яка є важливою складовою систематичної науково-дослідницької діяльності.

Вважаємо, що забезпечити високий рівень самостійної роботи аспірантів під час вивчення іноземної мови можна за умови вирішення ряду завдань: визначення необхідного комплексу умов для реалізації ефективної самостійної роботи; розробки викладачем стратегії власної діяльності та діяльності аспірантів, що буде спрямована на пізнавально-активну діяльність аспіранта, його мотивації до вивчення мови, самодисципліни та саморозвитку; індивідуалізації навчання в режимі самостійної роботи; розробки системи контролю та оцінювання результатів роботи, їх аналіз; графіку індивідуальних самостійних ро-

біт; заохочення аспірантів до самоосвіти, підвищення кваліфікації, використовуючи зарубіжні дослідження та досвід; спонукання до практичної участі у міжнародних наукових контактах.

4. Вибір ефективних методів та технологій навчання; створення сприятливого психологічного клімату, що сприяє розкриттю особистісних якостей, підвищенню творчої активності, професійному розвитку та майстерності.

На нашу думку, важливою є технологія змішаного навчання, що ґрунтується на інтеграції електронного навчання в аудиторну навчальну діяльність, яка може варіюватися в діапазоні від 30%–70%, що призведе до нового формату навчального курсу, зміни типу комунікації та взаємодії викладача і аспірантів, організації самостійної когнітивної діяльності аспірантів. Основними перевагами змішаного навчання є: відкритість і гнучкість освітнього процесу, більша незалежність аспірантів від місця і часу навчальних занять, індивідуальний режим під час навчання іноземної мови (можливість індивідуально вибирати темп, ритм і обсяг навчального матеріалу), можливість отримувати швидкий зворотний зв'язок.

5. Підготовка та публікація аспірантом наукової статті у закордонному виданні, як результат ефективної навчальної діяльності аспірантів під час вивчення іноземної мови у вузі.

6. Проведення тренінгу, лекції за темою свого дослідження іноземною мовою студентам тієї ж спеціальності, доповідь на реальній конференції.

7. Співпраця або спілкування з колегами з інших країн в межах науково-професійної тематики в усній та письмовій формі (листування, веб-нари, соціальні мережі) [2, с. 35–38; 4; 5; 8].

У процесі формування іншомовної науково-фахової комунікативної компетентності використовуються елементи різних педагогічних технологій: інформаційних, комп'ютерних, інтерактивних, особистісно-орієнтованого навчання, дистанційного навчання тощо. Попова Т.В. вважає, що ефективними у процесі іншомовної підготовки аспірантів будуть наступні технології навчання:

1. Інформаційно-розвиваючі, спрямовані на розвиток ерудиції та володіння іноземною мовою. До даних технологій відносяться лекційно-семінарські заняття, самостійне опрацювання іноземної літератури зі спеціальності, використання мультимедійних технологій для самоконтролю сформованості знань, умінь і досвіду практичної діяльності.

2. Діяльнісні, що полягають у розвитку фахівця, здатного вирішувати професійні завдання із використанням іноземної мови. В контексті даних технологій доцільними є вирішення ситуаційних завдань, проведення ділових ігор, моделювання професійної діяльності тощо.

3. Розвиваючі проблемно-пошукові спрямовані на розвиток розумової активності аспірантів, дозволяють підготувати фахівця, який здатний формулювати проблеми, відбирати адекватні способи і засоби для їх вирішення. Ці технології включають проблемні лекції, семінари, дискусії іноземною мовою.

4. Особистісно-орієнтовані технології пов'язані з формуванням активної особистості, здатної організувати свою професійно-освітню діяльність. В рамках аспірантського курсу іноземної мови можна запропонувати випереджальну самостій-

ну роботу, більш вільний вибір тем, роботу за індивідуальним планом, індивідуалізовані форми контролю сформованості іншомовної комунікативної компетентності [2, с. 51–53].

Одним із найбільш ефективних методів у сучасній методиці викладання іноземної мови є ігрові технології, в тому числі імітаційні ігри. Особливість імітаційних ігор полягає в тому, що в процесі навчання створюються умови максимально наближені до реальної професійної та наукової діяльності аспірантів. Наведемо приклад імітаційної гри «Міжнародна науково-практична конференція» (тему конференції обирають відповідно до спеціальності/ спеціалізації за якою навчаються аспіранти), яку доцільно проводити на завершальному етапі навчання іноземної мови в аспірантурі. Запропонована гра дає можливість продемонструвати аспірантам навички і вміння іншомовного спілкування: висловлюватися продуктивно з професійної та наукової тематики (вміти виступати як із задалегідь підготовленими повідомленнями, так і говорити експромтом), ефективно представляти результати проведеної дослідницької діяльності (опис графіків, таблиць, діаграм, схем; вживання доцільної термінології), брати участь у дискусіях, ефективно володіти мовленнєвим етикетом наукового спілкування, також гра сприяє розвитку впевненості, швидкості мислення й реакції, креативності. Основними учасниками гри є три категорії учасників: координатор, група експертів, молоді науковці з різних країн. Координатор відкриває та закриває конференцію (привітання, повідомлення цілей та завдань конференції, підведення підсумків). Завданням координатора є створення атмосфери на конференції, представлення учасників, забезпечення наступності між виступами, термінування доповідей, координація процесів (конфронтація, обговорення, дебати). Завдання експертів полягає в оцінюванні виступів та презентацій доповідачів, використовуючи попередньо підготовлені критерії, активній участі в обговоренні, дебатах. Учасники конференції, які отримали ролі молодих науковців, виступають з доповідями за темою своїх наукових досліджень, відповідають на питання інших учасників, беруть участь в дискусії. Важливою умовою проведення гри є те, що вона повинна бути максимально наближена до реальної ситуації. Тому, гра повинна бути ретельно продумана, задалегідь визначена тематика доповідей, розроблена програма конференції.

На підготовочному етапі гри необхідно створити групу рецензентів, завдання якої полягає в оцінюванні наукових статей, що написані іншими аспірантами, за наступними критеріями: зміст (надати об'єктивну оцінку змісту), структура (чи відпо-

відає структура типу статті), оформлення статті згідно вимогам фахового видання (обсяг, анотації, ключові слова, список літератури, посилання, таблиці), мовно-стилістична відповідність (вживання термінів, граматичних структур, характерних для наукового стилю). Запропонований вид діяльності навчить аспірантів робити короткі та обґрунтовані науково-методичні зауваження щодо написання та оформлення наукової статті, що, у свою чергу, дасть їм можливість удосконалити власні уміння написання анотацій, тез доповідей, статей тощо.

На нашу думку, у процесі вивчення іноземної мови наукового спрямування особливу увагу варто звернути на метод «рівний-рівному». Так, наприклад, можна запропонувати аспіранту прочитати лекцію чи провести тренінг за темою свого дослідження іноземною мовою магістрантам тієї ж спеціальності на занятті з іноземної мови. Якщо аспірант був на стажуванні, підготувати презентацію з метою ознайомлення з досвідом проведення подібної підготовки у інших навчальних закладах або установах тощо.

Вивчення іноземної мови в аспірантурі сприятиме поглибленню знань з наукового дискурсу, науково-письмової та науково-ділової комунікації, удосконаленню вмінь здійснювати комунікацію іноземною мовою у професійному та науковому середовищі, ефективному перекладу іншомовної літератури науково-технічного характеру, ознайомленню з граматичними та лексичними особливостями стилю науково-технічної літератури, синтаксичними засобами в науково-технічних текстах.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Згідно з сучасними вимогами навчання на третьому (освітньо-науковому) рівні передбачає не лише підготовку і захист дисертації, оволодіння методологічними та філософськими основами певної наукової галузі, а й подальший розвиток іншомовної науково-фахової комунікативної компетентності, яка позитивно впливає на розвиток творчої особистості, здатної до саморозвитку та самовдосконалення через дослідження на матеріалі зарубіжної літератури. Розглянувши наведений матеріал, можемо зробити висновок, що ефективність іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії залежить від високого рівня мотивації до вивчення іноземної мови, активної навчально-пізнавальної діяльності, ефективно організованої самостійної роботи, використання новітніх методів та технологій навчання. Подальших наукових досліджень потребує питання методик проведення даних видів робіт, урізноманітнення методичних засобів і прийомів, створення електронно допоміжної бази методичних розробок для навчання аспірантів тощо.

Список літератури:

1. Кузнецов И.А. Иноязычная подготовка аспирантов в системе непрерывного образования технического вуза / И.А. Кузнецов // Среднее профессиональное образование. – 2015. – № 4. – С. 48–50.
2. Обучение иностранному языку в аспирантуре неязыкового вуза: актуальные вопросы : [монография] / Г.В. Буянова, А.С. Киндеркнехт, Т.В. Попова, Е.В. Пеунова; науч. ред. А.С. Киндеркнехт; М-во с.-х. РФ, федеральное гос. бюджетное образов. учреждение высшего образования «Пермская гос. с.-х. акад. им. акад. Д.Н. Прянишникова». – Пермь: ИПЦ «Прокрость», 2017. – 188 с.
3. Ордынцева Н.Г. Особенности обучения иностранному языку в аспирантуре РЭУ им. Г.В. Плеханова / Н.Г. Ордынцева, Е.А. Рунова. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <https://www.rea.ru/ru/publications/Pages/ordyntseva212.aspx>.

4. Пелех Л.Р. Забезпечення якості самостійної роботи аспірантів з вивчення іноземної мови на основі впровадження засадничих психолого-педагогічних принципів [Текст] / Л.Р. Пелех // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Северодонецьк, 2015. – Вип. 1(64). – С. 180–199.
5. Петрова О.Б. Аспект наукової підготовки при вивченні іноземної мови у немовному ВНЗ / О.Б. Петрова, Н.О. Попова // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії: матеріали XV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (30 червня – 1 липня 2015 р.) // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2015 р. – С. 205–207.
6. Постанова Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)».
7. Смирнова М.І. Дидактичні засади організації самостійної роботи з іноземної мови студентів вищих економічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Смирнова Майя Іванівна ; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2005. – 238 с.
8. Ярославова Е.Н. Особенности организации обучения иностранному языку аспирантов неязыкового вуза / Е.Н. Ярославова, М.Г. Федотова. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://dspace.susu.ru/xmlui/bitstream/handle/0001.74/5695/76.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Духанина Н.М.

Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ СОИСКАТЕЛЕЙ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ СТЕПЕНИ ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ (PhD)

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению особенностей иноязычной подготовки соискателей высшего образования степени доктора философии. Определены основные проблемы, возникающие в процессе изучения иностранного языка в аспирантуре. Предложены пути совершенствования иноязычной подготовки соискателей третьего уровня образования. Представлены выборочные технологии обучения иностранному языку, приведен пример имитационной игры «Международная научно-практическая конференция».

Ключевые слова: аспирантура, иноязычная подготовка, перспективные направления, технологии обучения, имитационная игра.

Dukhanina N.M.

National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

PECULIARITIES OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF PhD STUDENTS

Summary

The article considers the peculiarities of foreign language training of PhD students. The main problems connected with foreign language training within a PhD program are analyzed. Special attention is paid to learning techniques and methods of foreign language training of students of the third level of education. The author grounds the rationality of the use of game technologies as an effective means of teaching the professional foreign language communication. An example of the simulation game "International Scientific and Practical Conference" is given.

Keywords: PhD students, foreign language training, optimization of foreign language training, learning techniques, simulation games.